

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY

FACULTY OF ARCHITECTURE

ÚSTAV URBANISMU

DEPARTMENT OF URBAN DESIGN

ARCHITEKTURA ŠEDESÁTÝCH LET NA SLOVENSKU

ARCHITECTURE OF THE SIXTIES IN SLOVAKIA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MASTER'S THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

Bc. Alexandra Sýkorová

VEDOUCÍ PRÁCE

SUPERVISOR

Ing. arch. MArch. Jan Kristek, Ph.D.

BRNO 2017

Zadání diplomové práce

Číslo práce: FA-DIP0082/2016
Ústav: Ústav urbanismu
Studentka: **Bc. Alexandra Sýkorová**
Studijní program: Architektura a urbanismus
Studijní obor: Architektura
Vedoucí práce: **Ing. arch. MArch. Jan Kristek, Ph.D.**
Akademický rok: 2016/17

Název diplomové práce:

Architektura šedesátých let na Slovensku

Zadání diplomové práce:

Poválečná architektura tvoří na Slovensku značnou část stavebního fondu a zároveň, především v období tzv. uvolnění, lze kontovat, že mnohé návrhy dosáhly světové úrovně. Přesto laická (a mnohdy i odborná) veřejnost nahlíží na danou architekturu s ohledem na dobový kontext s nevolí, což se například již v devadesátých letech projevilo řadou necitlivých rekonstrukcí a nenávratných ztrát. Cílem práce je přehodnotit status těchto budov v slovenských městech a kriticky zrekapitulovat jejich potenciální přínos pro současnost. Velké stavební projekty veřejných budov zasahovaly ve značné míře i do řady městských center. Právě takovýmto projektům a jejich kritickému hodnocení se bude práce věnovat především.

Rozsah grafických prací:

Úkol bude sestávat ze standardních projektových částí: stanovení teoretických východisek, analýzy, tvorby konceptu a návrhu.

- zmapování současného stavu
- situace 1:5000 – 1:1000
- půdorysy, řezy, pohledy 1:500 – 1:100
- perspektiva / axonometrie
- architektonický model
- průvodní zpráva

Seznam odborné literatury:

- Matúš Dulla, Architektúra dnes. Súčasná slovenská architektúra a jej súvislosti, Bratislava 1993.
- Matúš Dulla – Henrieta Moravčíková, Architektúra Slovenska v 20. storočí, Bratislava 2002.
- Stefan Gruber et al. (eds.), BIG! BAD? MODERN: Four Megabuildings in Vienna, Wien 2015.

Petr Klíma (ed.), Kotvy máje. České obchodní domy 1965–1975, Praha 2011.

Martin Kusý, Architektúra na Slovensku 1945–1975, Bratislava 1971.

Ivan Matušík, Život s architekturou, Bratislava 2003.

Ivan Matušík, Život s architekturou II, Bratislava 2005.

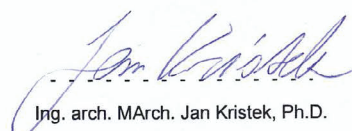
Henrieta Moravčíková et al., Moderné a/alebo totalitné v architektúre 20. storočia na Slovensku, Bratislava 2013.

Termín zadání diplomové práce: 20. 2. 2017

Termín odevzdání diplomové práce: 15. 5. 2017

Diplomová práce se odevzdává v rozsahu stanoveném vedoucím práce; současně se odevzdává 1 výstavní panel formátu B1 a diplomová práce v elektronické podobě.

Bc. Alexandra Sýkorová
student(ka)

Ing. arch. MArch. Jan Kristek, Ph.D.
vedoucí práce

doc. Ing. arch. Karel Havlíš
vedoucí ústavu

V Brně, dne 20. 2. 2017

doc. Ing. arch. Jan Hrubý, CSc.
děkan

OBCHODNÉ DOMY 60. ROKOV NA SLOVENSKU

Vypracovala: Alexandra Sýkorová

Vedúci diplomovej práce: Ing.arch. Jan Kristek, Ph.D.

ÚVOD

Povojnová architektúra na Slovensku tvorí veľkú časť stavebného fondu a predstavuje obdobie, kedy sa architektúra u nás vyšvihla na svetovú úroveň, obzvlášť v období uvoľnenia. Centrálne plánovanie a ekonomická prosperita štátu dávala príležitosti realizovať veľké stavebné úlohy. Mestské regulatívy sa otvorili a bolo možné stavať vysoko podlažné, veľkoplošné i technologicky náročnejšie komplexy budov. Podporil sa tak povojnový rozvoj priemyslu aj politický marketing expresívnych monumentov. Architektúra obchodných domov Ivana Matušika na čele s obchodným domom Prior a hotelom Kyjev na kamennom námestí sa k takejto architektúre radí tiež. V očiach laickej, no často i odbornej verejnosti je poznačená rúskom odporu a nevôle k pochopeniu kvôli dobovému kontextu, v ktorom vznikala. Neschopnosť oceniť ju sa v 90. rokoch podpísal na niektorých stavbách ich veľmi necitlivou rekonštrukciou a nenávratnou stratou (najviac viditeľné je to na stavbe obchodného domu Slimák v Bratislave). Už k tak pokrivenému obrazu, budovám škodí aj starnutie, neadekvátna údržba, zlá interpretácia využitia ich priestorového konceptu a iné stavebné nánosy, ktoré sa usadzujú v jej blízkosti a vo verejnom priestore. Cieľom práce je prehodnotiť postavenie a funkčnú náplň týchto budov a ich verejného priestoru v centre hlavného mesta, oceniť ich výtvarný aj architektonický prínos, no súčasne sa kriticky pozrieť aj na ich tienisté stránky objektívne.

URBANISMUS

Cieľom urbanizmu je zaoberať sa rozvojom sídla, interakciami, ktoré v ňom prebiehajú a zabezpečením základných životných potrieb ako je bývanie práca a rekreácia ako aj kvalitou a hodnotami v sídla. Tento obor pri navrhovaní pracuje v rovnováhe s inými obormi, ktorých poznatky sa v návrhu odrážajú v snahe zachovania hodnôt a kvalít. Základnou jednotkou plánovania je sídlo, no plánovanie prebieha v rôznych mierkach. Napríklad aj v rámci vzťahov sídel medzi sebou i v bližšom skúmaní menšej časti urbanistickej štruktúry v rámci celku. V mojom prípade sa návrh venuje len jednej časti väčšieho celku a to bloku. V tejto mierke je dôležité zohľadniť historický kontext, napojenie na dopravnú infraštruktúru, polohu v rámci mesta ako aj funkčné využitie budovy v súčasnosti.

Prvé obchodné domy na Slovensku vznikali po vzore iných európskych miest často v centre mesta a popierajúc pôvodnú urbanistickú štruktúru. Architekti si brali za vzor mestá, ktorých centrá boli po druhej svetovej vojne zbombardované, a tak mohli modernú architektúru rozvíjať bez väzieb na históriu. Na Slovensku im musela padnúť za obeť stávajúca zástavba, ktorá bola nahradená výraznými solitérmi a nenadväzovala na historický kontext pôvodnej zástavby. Asanovanie nebolo vždy úspešné, čo zabránilo finálnym realizáciám konceptu týchto budov, čo sa odrazilo hlavne vo verejnom priestore a chýbajúcom parkovaní. Idea mestskej triedy vedúcej centrom mesta sa tiež ukázala postupom času ako mylná, nevraviac o tom, že frekvencia dopravy sa postupom času zvýšila, ako aj nároky na počet parkovacích miest, ktoré nekonceptne vznikajú všade, kde je to možné. Je potrebné jasnejšie vymedziť, kde majú parkovať autá a využiť výhodu blízkosti kamenného námestia v centre a zvažovať v návrhu podzemné parkovanie. Chcem zohľadniť súčasnú mestskú štruktúru a integrovať už existujúce budovy a objekty do nového návrhu. Ani samotná funkcia obchodného centra už nie je dostačujúca a je potrebné, aby tieto budovy mali multifunkčný charakter a preto treba doplniť funkciu o služby a kultúrne vyžitie či o verejný priestor, kde je možné tráviť čas.

VEREJNÝ PRIESTOR

Verejný priestor je otvorený priestor v meste, prístupný verejnosti, ktorý slúži k stretávaniu a komunikácii ľudí. Je ním ulica, veľké schody, parky, námestie či nábrežie. Bez ohľadu na vlastníka je verejný priestor prístupný všetkým. Obzvlášť pri obchodných centrách, ktoré sú zvyčajne vo vlastníctve súkromníka, by malo byť samozrejmosťou a v záujme majiteľa, aby aj verejné priestory v blízkosti obchodu lákali k pobytu a stali sa vyhľadávanými, čo sa určite prejaví aj na tržbách. Mám na mysli vyvážený pomer priestorov komerčného a nekomerčného charakteru, kedy sa človek v priestore necíti ako jedno z koliesok, ktoré otáča trhovou ekonomikou. Mať možnosť stráviť v priestore čas bez nevyhnutnej potreby niečo si kúpiť, ale byť v spoločnosti. K tomu dopomôže vytvorenie pridanej hodnoty, lákavá môže byť estetika ako je tomu pri

pražských pasážach. To ako je verejný priestor koncipovaný a ako vyzerá nám veľa povie o kultúre používateľov, ich konzervatívnosti či otvorenosti. Verejný priestor, ktorý má úspech v Holandsku nemusí fungovať rovnakým spôsobom na Slovensku.

V súčasnosti veľmi boľavé miesto v Bratislave predstavuje verejný priestor Kamenného námestia pred obchodným domom. Paradoxom je, že námestím nikdy nemalo byť. Na tomto mieste sa mali nachádzať výstupy z metra, ktoré nikdy nebolo vystavané. Preto má nepríjemnú polohu v cípe vedľa veľmi rušnej križovatky. Inak sa zdá, že verejný priestor sa tu niekde skrýva pod nánosom provizórnych stánkov a dokreslených čiar na parkovanie. Je treba jasnejšie definovať hranice verejného priestoru a snažiť sa o pestrosť v jeho používaní tak, aby ho mohlo využívať široký záber sociálnych skupín. Z funkčného a racionálneho hľadiska nie je prehľadné, kde sa vlastne môžu zdržiavať chodci a kde parkujú autá. Spôsob pohybu vo verejnom priestore do značnej miery ovplyvňujú aj zrušené vstupy. Tieto zmeny neprebíhali koncepčne, ale náhodne a živelne a to čo ostalo je skôr zbytok a viac ako miesto na zastavenie a strávenia voľného času je len nutné tadiaľ prejsť na ceste od niekiaľ niekam. Mestská zeleň tvorí nielen stromy, ktoré by mohli poskytovať príjemný tieň, ale rôzne kry spôsobujú neprehľadnosť a vytvárajú nepríjemné zákutia. Pol storočia starý, ošúchaný a už nepoužiteľný mobiliár odrádzajú od toho, aby sa tu ľudia zdržiavali. A tak sa z tých najpríťažlivejších prvkov vo verejnom priestore stali jeho slabiny.

ARCHITEKTÚRA

Architektúra je umenie stavať. Klasická antická definícia od Vitruvia stanovuje podmienky, že akákoľvek stavba by mala spĺňať - firmitas, utilitas, venustas (trvácnosť, užitočnosť, krásu). Stavať znamená vytvárať priestory a konštrukcie za určitým účelom. Či už je to ochrana pred nepriazňou počasia alebo vytvorenie konštrukcie, vďaka ktorej je možné preklenúť rieku. Tie majú byť trvanlivé (firmitas). Postupom doby a nových požiadaviek sú nároky na stavbu čím ďalej tým viac špecifické. Potrebujeme športovú halu, knižnicu, auditórium či obchod. Vychádzajúc z vymedzenia si potrieb, ktoré jednotlivý funkčný typ či činnosť potrebuje architektúra uvážlivo vytvára priestory. Vlastnosti architektúry sa musia dostať do súladu s priestormi, ktoré majú vzniknúť. Vtedy je architektúra účelná alebo rozumná (utilitas). Jej dôležitú vlastnosť vidím tiež v presahu nevytvárať priestory len funkčne ale tiež krásne (venustas) v súlade s ideálmi krásy danej doby a jej technologickými možnosťami. Hoci sa vnímanie krásy vyvíja, samotná podstata zostáva a preto môžu byť stále krásne aj budovy, ktoré vznikli v 60. tých rokoch na základe dobových estetických, konštrukčných, technických, princípov a boli postavené podľa najlepších vtedajších predpokladov.

Architektúra Ivana Matušíka nadväzuje na slovenskú funkcionalistickú architektúru no zároveň je otvorená abstraktným formám a využíva základné geometrické tvary. Nenadväzuje na históriu, vymedzuje sa voči nej, ale svojimi tvarmi i veľkosťou sa optimisticky pozerá do budúcnosti. Tvorivé obdobie počas uvoľnenej politickej atmosféry v 60. rokoch sa inšpiruje západným svetom a nesie sa v duchu internacionálneho štýlu. Elegantná kompozícia čistých hmôt sa ale nedokázala integrovať do mesta. Prešlo už pol storočia od kedy boli tieto stavby postavené a ešte neprešli žiadnou poriadnou údržbou. Ani tá najkrajšia žena nemôže byť peknou bez pravidelnej starostlivosti. Stavba je znehodnocovaná billboardami i nevhodnými dostavbami. Neprispievajú im ani nekonceptné zmeny v jej využívaní, ako napríklad rušenie hlavných vstupov, zatrasenie rámp, priameho vstupu na druhé poschodie, čo je jeden osobitých prvkov architekta, ktorý môžeme vidieť i na iných jeho budovách. Týmito zásahmi stráca budova svoju dôstojnosť a preto je načas riešiť tieto problémy a to hlavne údržbou, reguláciou reklamy a prehodnotením ich ďalších funkcií. Pokiaľ ide o radikálnejší zásah do architektúry a konceptu tejto stavby sa verím vyvinie postupom návrhu. Táto otázka je veľmi diskutabilná a existuje na ňu veľké množstvo sporných názorov rovnako ako aj v prípade Slovenskej národnej galérie od V. Dedečka, kde sa architekti rozhodli, že pôvodne slepú fasádu orientovanú k Dunaju celú zasklia. Ktoré zmeny vo využívaní budov sú žiaduce a ktoré narušujú jej správne fungovanie estetiku či koncept? To sú otázky na ktoré by som chcela nájsť odpoveď.

EKONÓMIA NÁVRHU

Ekonomia návrhu spočíva v uvážlivom navrhovaní priestorov a priestranstiev a v uvážlivom výbere materiálov a typov konštrukcií ktoré, zodpovedajú budúcemu účelu, miestu, a kontextu. Architekt by mal predvídať budúce problémy a zohľadniť to v tvare aj orientácii budovy. Uvážlivé navrhovanie priestoru a priestranstiev by sa nemalo vzťahovať len na architektúru samotnú. Do úvahy treba započítať aj jej postavenie v okolí. Jej mestotvorný charakter, to či svojim tvarom neznehodnocuje parcely, ktoré sa

nachádzajú v jej okolí a či svojou funkčnou náplňou si nájde na danom mieste v meste svojich užívateľov, alebo či neduplikuje iné funkcie nachádzajúce sa v jej okolí.

Kvalitná architektúra je aj dobrý biznis a sama priláka ľudí i investície. To si musí uvedomiť hlavne investor či majiteľ. Tieto budovy už sú kvalitnou architektúrou. Priestory sú predimenzované no neplytvá sa ním bezúčelne, ale kvôli zážitku, pri užívaní. Samozrejme nie je ľahké v tom niečo také vidieť keď pod nástupnými rampami sa objavujú obchodíky s rýchlim a lacným občerstvením, keď je veľkoplošná reklama natiahnutá cez celú fasádu, verejný priestor okupujú parkujúce autá. Majiteľ sa snaží zhodnotiť ekonomický potenciál budovy prenajatím každého voľného miesta novej prevádzke no účinok to má úplne opačný a miesto pôsobí lacno a nevkusne zmesou všetkého. Je to ako so správnym prednesom básne kedy ticho podčiarkne význam slov, tak aj prázdny priestor dotvorí krásu budovy.

PAMIATKOVÁ STAROSTLIVOSŤ/ KONTEXT OKOLIA

*Pamiatková starostlivosť alebo ochrana pamiatok je cieľená snaha spoločnosti o zachovanie vybraných častí hnutelného a nehnuteľného kultúrneho dedičstva, predovšetkým stavieb.*¹ Tieto pamiatky dokumentujú našu minulosť a sú odkazom pre ďalšie generácie a dôležité je teda, aby sa nestratila ich podstata. Svoje dejiny si ale môžeme upravovať a samozrejme záleží od uhla pohľadu, čo považujeme za hodnotné a čo nie. Dokonca, či je vôbec žiadúce niektoré časti zachovať. *Každý štát či národ moderných dejín túži po vyhovujúcej podobe vlastnej minulosti, ktorá súčasne dáva právo na rozličné spoločenské a politické kroky alebo rozhodnutia.*² Architektúra je jedna z foriem šírenia mocenských ideí v spoločnosti. Je v tejto architektúre zachovaný symbol politickej doby? Ochrana architektúry z totalitného obdobia je na Slovensku ešte stále v začiatkoch. Nevieime v čom spočívajú jej hodnoty. Svedčí o tom aj veľmi nízke percento povojnovej architektúry, ktoré sú vyhlásené za pamiatku.

Urbanistická štúdia, ktorá bola vypracovaná na areál Kamenného námestia hovorí o možnosti zbúrania obchodného domu, spojovacej budovy i hotela Kyjev a chce ho nahradiť kompaktnou blokovou zástavbou, pretože súčasná architektonicko-urbanistická koncepcia je nevyhovujúca. *„Európske mestá vznikli vrstvením slohov a kultúr. Každá doba prispela k ich originálnemu obrazu svojím dielom“*³ a preto si myslím, že budúci návrh musí zohľadňovať stávajúce formy, nadväzovať na nich a snažiť sa nájsť spôsob ako sa s nimi vysporiadať, než bez rozmyslu búrať a tvoriť nové. A to aj preto, aby sme neopakovali chyby, ktorých sme sa dopustili už pri budovaní týchto stavieb, kedy sa zbúrala veľká časť pôvodnej zástavby. V prípade komplexu budov na Kamennom námestí sú budovy v mnohom originálne a odrážajú ambície doby, v ktorej vznikli. Majú mnoho jedinečných detailov i konštrukčných riešení, ktoré reprezentujú nielen internacionálny vtedy populárny štýl, ale aj jedinečnosť riešení architekta samotného.

ZÁVER

Z analýz a návštevou stavieb nielen obchodného domu na Kamennom námestí, ale aj v Žiline či Martine som sa presvedčila, že všetky budovy sa stretávajú s obdobnými problémami. V diplomovej práci sa chcem sústrediť len na obchodný dom so spojovacou budovu a hotelom Kyjev na Kamennom námestí. Rekonštrukcia tejto časti Bratislavy je nevyhnutná a mojim záujmom je rešpektovať hodnotné objekty zo 60. rokov tak, aby sa centrum vyvíjalo postupným vrstvením.

¹ Pamiatková starostlivosť. www.sk.wikipedia.org, [cit. 1.1.2017]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): https://sk.wikipedia.org/wiki/Pamiatkov%C3%A1_starostlivost%C5%A5

² RANDÁK Jan: Historie v současném i budoucím veřejném prostoru – úvahy o dejinách a paměti. Forum historiae 2, 2008, 1s. 6.

³ BAHNA Ján, ŠLACHTA Štefan Fórum architektúry 2014: Kamenné námestie v Bratislave